

RESSENYES

Miquel Àngel Capellà Galmés, Júlia Roman Quetgles, Francesca Tugores Truyol (coord.), *Ciudad histórica y paisaje construido. Valores y protección jurídica*. Palma: Edicions UIB, 2020, 159 pp.

La publicació recull les conclusions del projecte de R+D «Ciutats històriques i paisatge construït a Mallorca: anàlisi dels seus valors i estat de protecció jurídica» (HAR 2012-36193). La temàtica central és l'anàlisi de les proteccions establertes sobre el patrimoni construït al llarg del segle XX. Cada un dels estudis és una reflexió crítica sobre la problemàtica a la qual s'enfronta la gestió actual d'un patrimoni, per a ell mateix complex i específic, i encara més quan per les seves característiques materials i contextuals la seva protecció resta estretament vinculada a la planificació urbanística.

Superant el concepte tradicional de Monument s'hi inclouen especialment les categories de Conjunt Històric i Jardí Històric. De fet, només les dues primeres aportacions es refereixen únicament a edificis protegits, tant dins com fora de l'Estat espanyol; són els d'Ascensión Hernández Martínez i el de M. Pilar Biel Ibáñez. L'estudi d'Hernández Martínez se centra en projectes concrets de reforma d'edificis protegits, el Museu Nacional de les Arts del segle XXI de Roma i el Nou Museu Berlín. Per la seva banda, Biel Ibáñez analitza els usos del patrimoni industrial a partir de les restauracions dels CaixaFòrum de Madrid i Barcelona, d'una banda, i de l'Alhóndiga de Bilbao, de l'altra.

Ambdós estudis arriben a conclusions complementàries. Hernández reflexiona sobre la necessitat d'assumir que quan un element ha estat protegit no és per actuar-hi perdent el respecte pel passat i l'entorn. Biel concreta encara més i culpa la banalització de finals del segle XX i l'impacte mediàtic dels arquitectes estrella de perdre no només els valors patrimonials, sinó també la consciència sobre la història del treball. En qualse-

vol cas, afirma que la crisi econòmica ha posat fi a aquest escenari i les administracions s'han obert a noves propostes més adequades, com les fàbriques de creació.

La resta del volum ens aproxima a la realitat de la ciutat històrica i del paisatge construït a l'illa de Mallorca. Francesca Tugores i Antoni Lozano analitzen les declaracions de protecció dels nuclis històrics de Palma, Petra, Muro, Alcúdia, Felanitx, Binissalem, Manacor, Deià i Estellencs. La conclusió a què arriben és que les proteccions foren, en certa manera, arbitràries, a vegades, perquè es tractava de la resposta a projectes urbanístics concrets, sense disposar dels estudis històrics pertinents. Encara més greu és la manca de delimitacions correctes i de directrius d'intervenció per regir l'activitat urbanística.

Exposen també com aquest panorama ha canviat després de l'aprovació del Pla Territorial de Mallorca. Així, des de 2007, es realitzen estudis tècnics que justifiquen la delimitació i l'entorn dels nous conjunts (Ruberts, ses Alqueries, ses Coves, ses Olleries, Biniali, Biniaraix, Orient) i s'hi inclouen normes de protecció que s'hauran de tenir presents en els corresponents plans especials.

Catalina Cantarellas centra el seu treball en les transformacions que ha sofert el centre històric de Palma des de l'època de Carles IV fins al planejament més actual, preveient també la protecció d'altres nuclis periurbans, com el barri del Jonquet, declarat Conjunt Històric el 2009. Consta així com la consciència patrimonial va sortint del conjunt històric declarat i es fixa en els nuclis procedents d'urbanitzacions del segle XIX, especialment aquells vinculats a nuclis fabrils. Finalment, planteja l'altra cara de la rehabilitació urbana, la

globalització, la gentrificació i la unificació econòmica i cultural, tot això allunyat de les característiques que motivaren la protecció.

F. Lladó ens mostra com els relats dels viatgers estrangers a Mallorca al llarg del segle XX descriuen la ciutat d'una manera diferent dels del segle XIX. Continuen visitant la Seu, la Llotja o Bellver, però retraten per escrit i en imatges la vida urbana i les característiques del seu ambient.

La història de la «no-protecció» del nucli històric de Randa (Algaida) és l'eix vertebrador que empra Miquel Àngel Capellà per introduir-nos en el món dels paratges pintorescos, categoria que va adquirir el santuari de Cura l'any 1951, després d'un llarg procés en el qual es va considerar que la seva arquitectura no li permetia gaudir de la condició de Monument. En realitat, es tractava d'aconseguir un territori d'influència entorn del santuari per poder desenvolupar actes religiosos evitant confrontacions amb els propietaris del puig de Randa. De totes maneres, la declaració no ha impedit la degradació de la zona, abandonades ja les il·lusions de grans esdeveniments de caire religiós. El que resulta definitivament incomprensible és no haver-se aconseguit l'extensió de la protecció a tot el puig de Randa, amb el tres santuaris i el llogaret. Aquest, ni tan sols figura a la llista de llogarets a protegir que inclou el Pla Territorial de Mallorca.

La problemàtica dels jardins històrics és abordada per Júlia Roman en una anàlisi de les proteccions de què gaudeixen els jardins de Mallorca.

Possiblement es tracti del cas més flagrant d'aturada de processos de protecció; una llista de jardins amb el procediment incoat després de l'estudi de la Inspecció Tècnica de Monuments i Conjunts, coincidint amb el darrer període de funcionament del Patronat de Jardins Històrics, que resta encara per tancar definitivament. Dels tres jardins definitivament declarats, una declaració té motivacions d'explotació turística (Alfàbia) i les altres dues, ja a l'ampara de la legislació actualment vigent (Son Berga i Can Rubert), són intents de frenar desenvolupaments urbanístics o d'infraestructures.

Els estudis apunten algunes de les causes que dificulten una tutela eficient i efectiva del patrimoni historicoartístic; a la llum dels resultats, emergeix l'especulació de què ha estat objecte el patrimoni per atendre interessos allunyats dels valors específics. Sense una base sòlida, els processos de restauració, la conservació o l'atribució de nous usos per complir amb les exigències socials i culturals de l'actualitat poden resultar arbitraris i qüestionables en els resultats. Davant el repte diari de la gestió del patrimoni construït, la conclusió és clara i compartida: el coneixement de l'element i la recerca destinada a determinar-ne els valors han de fonamentar la planificació i la presa de decisions.

M. Magdalena Riera Frau
Arqueòloga municipal de
l'Ajuntament de Palma